

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1 – Ст. 2598.
2. Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2012 рік. : Указ Президента України № 273/2012. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/gu/documents/14697.html> 1.1.2.3.
3. Про Службу безпеки України : Закону України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-b>.
4. Про страховий фонд документації України : Закон України від 22 березня 2001 р. № 2332-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 16. – Ст. 696 (з змінами, внесеними Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про страховий фонд документації України” від 22 травня 2005 р. № 851-IV) // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 6. – Ст. 337.
5. Про основи національної безпеки України : Закон України. – Режим доступу : rada.gov.ua.
6. *Ліпкан В. А.* Національна безпека України / В. А. Ліпкан // Бібліотека українських підручників (pidruchniki.website). – Режим доступу : admin{at}pidruchniki.ws.
7. *Сергієнко М. Г.* Державна система страхового фонду документації – невід’ємний елемент інформаційної безпеки України / М. Г. Сергієнко, В. Л. Степаненко, І. М. Кривулькін // Національна безпека: український вимір: шокв. наук. зб. ; Рада нац. безпеки і оборони України ; Ін-т пробл. нац. безпеки. – К., 2009. – Вип. 4 (23). – С. 54–59.

Надійшла до редколегії 20.07.2012 р.

УДК 35.077:004.738.5

А. О. СЕРЕНОК

**ІКТ ТА ЕКОНОМІКА ЗНАЇВ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ
ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Проаналізовано специфіку функціонування ІКТ у сучасних умовах розвитку економіки знань і переходу до інформаційного суспільства. Розглянуто особливості засад розвитку інформаційного суспільства в Україні. Означено основні напрями подальшої інформатизації органів влади України.

Ключові слова: ІКТ; економіка знань, інформаційне суспільство, інформатизація.

The analysis of the specific of functioning of ICT in modern conditions of development of the knowledge economy and the transition to an information society has been done. The features of the principles of information society development in

Ukraine have been allocated. The main areas for further informatization of Ukrainian authorities have been designated.

Key words: ICT; the knowledge economy; information society, informatization.

У сучасному світі відбувається поступовий перехід від індустріального до інформаційного суспільства. Такий перехід змінює пріоритетні напрямки діяльності в економічній сфері, породжує нові типи соціальних зв'язків і комунікацій, висуває нові вимоги до відносин між державою та суспільством і вимагає парадигмального переосмислення державного управління. Йде структурна перебудова економічної сфери. Так, як зазначає Д. Белл, індустріальному суспільству був притаманний перерозподіл робочої сили на користь виробництва та видобування [4]. У сучасному світі цей перерозподіл зміщується в бік сфери інформаційних послуг. Головними ресурсами стають інформація та знання [8, с. 68].

У ХХІ столітті – столітті інформації звичайний доступ до інформації змінює наш образ життя, роботи і розваг. Виникають нові поняття: “цифровий світ”, “віртуальний вимір”. Навіть поняття “економіка” піддалося трансформації і виникло нове поняття – “цифрова економіка”. “Цифрова економіка”, також відома як “економіка знань” характеризується заміною виробництва товарів на виробництво ідей. За визначенням М. Шилза, “... доступ до знань ми вважаємо одним з цивільних прав. Інформація дає людям можливість вчитися, створювати і виконувати мрії” [10]. Технічний прогрес значно скоротив вартість накопичення, обробки та передачі інформації в планетарних масштабах, що позначилося на показниках економічного зростання [5].

Проблематику становлення інформаційного суспільства досліджує багато зарубіжних та українських учених. Загальнометодологічне та теоретичне значення щодо розуміння основ інформаційного суспільства внесли Д. Белл, З. Бжезінський, М. Кастельс, Р. Маклюєн, Р. Макрідіс, Й. Масуда, Т. Стоуньєр, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма та ін.

Серед українських і російських авторів, які дослідили окремі аспекти функціонування інформаційного суспільства і вплинули на характер даного дослідження, – В. Бебик, О. Голобуцький, В. Горбатенко, В. Горбулін, Р. Грачов, А. Данілін, Д. Дубов, В. Іноземцев, І. Клименко, І. Коліушко, К. Линьов, Г. Почепцов, С. Чукут, О. Шевчук та ін.

Аналіз праць свідчить, що інформаційне суспільство характеризується системними змінами в соціальній, економічній, політичній, правовій, культурній структурах. Масштабність і глибина здійснення перетворень залежать від активного сприяння цієї справі з боку органів державного управління. Саме це підкреслює зростання ролі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) в економіці, державному управлінні і в суспільстві в цілому.

Метою статті є обґрунтування тези, що ключовою рушійною силою світових глобалізаційних трансформацій в умовах переходу до інформаційного суспільства є повсюдне розгортання ІКТ. Головними продуктами виробництва в цих умовах стають інформація і знання.

За визначенням Е. Тоффлера, інформація є “найбільш різнобічним і фундаментальним інструментом влади, оскільки дозволяє його володарю уникнути реакції на виклики, перед якими він опинився, й може бути використаним як засіб примусу інших вести себе таким чином, щоб не порушити особистих інтересів володаря знання. Знання (інформація) надає в розпорядження її володаря найбільш дієву владу” [9, с. 90–91].

Інформацію справедливо називають стратегічною сировиною на межі тисячоліть. Інформаційні технології стрімко увірвалися в усі сфери нашого життя, починаючи від інформаційних процесів і технологій народного господарства, інформаційно-виробничої діяльності всіх галузей науки, вищої школи і закінчуючи роллю масової комунікації в інформаційному забезпеченні розвитку світової співдружності [3, с. 309–310].

В історії розвитку цивілізації, що нерозривно пов’язана з процесом накопичення знань, сталося декілька інформаційних революцій, зумовлених кардинальними змінами у сфері обробки інформації. Перша інформаційна революція пов’язана з винаходом писемності, друга викликана винаходом книгодрукування, третя зумовлена відкриттям електрики, завдяки якій з’явилися телеграф, телефон, радіо, що дозволяють оперативно передавати і нагромаджувати інформацію. Четверта інформаційна революція пов’язана з винаходом мікропроцесорної технології і появою персонального комп’ютера.

Остання інформаційна революція привела до інформатизації сукупності взаємопов’язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій [7, с. 18].

Розвиток процесів інформатизації привів до становлення інформаційного суспільства – суспільства, в якому інформаційні процеси здійснюються, головним чином, на основі використання ІКТ, а інформаційні ресурси доступні всім верствам населення.

У цих умовах саме ІКТ стають ключовим чинником трансформації і оптимізації діяльності державних органів і державних організацій у всьому світі. Їх упровадження дозволяє не тільки підвищити продуктивність праці конкретного службовця на своєму робочому місці, але і якісно змінити порядок взаємодії державного органу з населенням, значно спростивши і прискоривши процедури звернення за отриманням державних послуг.

При цьому для організації взаємодії відомств зі споживачами державних послуг використовуються можливості мережі інтернет, яка сьогодні є найбільш доступним і поширеним засобом електронної взаємодії і обміну інформацією.

Останнім часом у провідних країнах світу розроблено міжнародні та національні програми адаптації уряду до умов інформаційного суспільства, а найбільш розвинені країни розробили і приступили до реалізації національних

програм електронного уряду. І, перш за все, ці програми впроваджуються під гаслами більшої відкритості та підзвітності урядів громадянам. Основною метою здійснення цієї концепції є побудова електронної держави як єдиної корпорації, зусилля якої спрямовані на досягнення балансу інтересів держави, суспільства та бізнесу. Це підкреслює зростання, якщо вже не верховенство, ролі ІКТ в економіці, державному управлінні і в суспільстві в цілому [7, с. 20–21].

ІКТ змінюють парадигму державного управління, і ця ситуація вимагає від органів влади розробляти нові методи та стратегії діяльності в умовах інформаційного суспільства. Використання ІКТ забезпечує внутрішнє та зовнішнє управління (рис. 1).

Рис. 1. Перевага використання ІКТ в державному управлінні

Основними принципами державної політики України у сфері інформатизації є інформаційна свобода, невтручання в особисте життя, відвертість і доступність інформації, інформаційна безпека, право власності на інформаційні ресурси, відповідальність власників інформаційних ресурсів за якість інформації, роль держави у формуванні і реалізації політики інформатизації та інформаційної безпеки, гармонізація українського інформаційного законодавства із законодавством інших країн [1; 2].

Проте серед труднощів, з якими стикається українська влада при впровадженні ІКТ у своїй діяльності, існує той факт, що урядовці часто не знайомі з новітніми технологіями, які вони використовують у своїй діяльності.

Але надання пріоритету в упровадженні ІКТ в органах влади тільки технічним фахівцям також не є вірним рішенням, оскільки здебільшого вони не мають уявлення про політичні наслідки розробки і використання ІКТ.

Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей відкрите для всіх і направлене на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і нагромаджувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, аби надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя [3].

У даний час в Україні визначено правові принципи побудови інформаційного суспільства: прийнято низку нормативно-правових актів, які регулюють суспільні стосунки відносно створення інформ:ормаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу та електронного урядування, захисту інформації. Проте міра розвиненості інформаційного суспільства в Україні, порівняно зі світовою тенденцією, є недостатньою і не відповідає потенціалу та можливостям України [7, с. 19].

Ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України, оскільки:

- відсутня координація зусиль державного і приватного секторів економіки з метою ефективного використання наявних ресурсів;

- низка ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, зокрема в сільське господарство;

- недостатній розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери; відбувається повільно створення інфраструктури для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі інтернет;

- рівень інформаційної представленості України в інтернет-просторі є низьким, а присутність україномовних інформаційних ресурсів – недостатньою.

У той же час, у завданнях щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні, які визначені в Законі України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки”, – розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним з пріоритетних напрямів державної політики [3].

Згідно із цим законом, визначені основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні:

- прискорення розробки та впровадження новітніх конкуренто-спроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості;
- розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція із світовою інфраструктурою;
- державна підтримка нових “електронних” секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо);
- створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля;
- збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування;
- державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації;
- використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами;
- досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив;
- захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику “інформаційної нерівності”;
- удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин; покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ [3].

Досягнення зазначених цілей дасть змогу такому:

- підвищити національну конкурентоспроможність за рахунок розвитку людського потенціалу, насамперед у високоінтелектуальних сферах праці, а також розширити експортний потенціал ІКТ-індустрії України;
- поліпшити життєвий рівень населення завдяки економічному зростанню, забезпеченню прав і свобод людини, наданню рівного якісного доступу до інформації, освіти, послуг закладів охорони здоров'я та адміністративних послуг органів державної влади та органів місцевого самоврядування, створенню нових робочих місць і розширенню можливостей щодо працевлаштування населення, забезпеченню соціального захисту вразливих верств населення, зокрема людей, що потребують соціальної допомоги та реабілітації;
- сприяти становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті, прийнятті відповідних рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

У той же час, основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні визначені такі:

- формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій;

- усебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на засадах сприяння вітчизняному виробництву новітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної і технологічної залежності від зарубіжних виробників;

- забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів;

- збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ;

- створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України;

- надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;

- створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства;

- забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері;

- розробка та впровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні з внесенням відповідних змін у систему державних статистичних спостережень з узгодженням їх з міжнародними стандартами і методологією та щорічним їх оприлюдненням.

Слід зазначити, що організаційно-правові основи розвитку інформаційного суспільства в Україні включають: інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення; відповідні об'єднання громадян; механізми інтеграції України у світовий інформаційний простір та механізми реалізації основних засад розвитку інформаційного суспільства.

У той же час, інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення розвитку інформаційного суспільства потребує:

- максимального сприяння зростанню громадської активності;

- постійного вдосконалення системи організаційно-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства;

- концентрації ресурсів держави на пріоритетних завданнях розвитку інформаційного суспільства [7, с. 24].

Для забезпечення реалізації основних засад розвитку інформаційного суспільства визначальне значення має політика міжнародної співпраці України та її участь у розвитку глобального інформаційного суспільства. Ця співпраця має здійснюватися з метою узгодження стратегій розвитку інформаційного суспільства, сприяння в реалізації універсального підходу до спільних дій, зменшення цифрової та інформаційної нерівності.

Основні засади розвитку інформаційного суспільства передбачається реалізувати через такі основні механізми:

- планування соціально-економічного розвитку України з урахуванням потреб розвитку інформаційного суспільства із зазначенням очікуваних результатів такого розвитку; розробка та прийняття відповідних державних програм для забезпечення завдань розвитку інформаційного суспільства в Україні;

- забезпечення громадської дискусії щодо засад формування інформаційного суспільства в Україні з метою доведення до населення прагнень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектору економіки, об'єднань громадян щодо розвитку інформаційного суспільства як визначального чинника економічного і суспільного розвитку;

- активна міжнародна співпраця з питань інформаційного суспільства; гармонійне поєднання можливостей органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектору економіки;

- фінансування загальнодержавних програм, державних цільових програм з впровадження ІКТ, соціально важливих проектів, таких як забезпечення доступу до ІКТ у сільській місцевості, а також у важкодоступних районах;

- координація розробки та реалізації загальнодержавних програм, державних цільових програм та бізнес-проектів з метою зменшення інвестиційних ризиків, зниження операційних витрат;

- сприяння діяльності спеціалізованих бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів, центрів високих інформаційних технологій та інших інноваційних структур з ІКТ.

Упровадження основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні дасть можливість забезпечити позитивні зміни в життєдіяльності суспільства і людини, а саме: збільшити рівень захисту прав і свобод людини та її добробуту, активізувати участь громадян в управлінні державою, сприяти розвитку демократії; підвищити конкурентоспроможність України, ефективність державного управління, продуктивність праці в усіх сферах економіки, рівень інформаційної безпеки людини, суспільства, держави, ступінь розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури тощо [7, с. 25].

Таким чином, інформаційне суспільство – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, в якій головними продуктами виробництва стають інформація і знання. Інформаційне суспільство орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток суспільства, в якому кожен міг

би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя. Відмінні риси: посилення ролі інформації, знань та ІКТ у житті суспільства; зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями та виробництвом інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті; наростання інформатизації суспільства з використанням телефонії, радіо, телебачення, мережі інтернет, а також традиційних і електронних засобів масової інформації; створення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Література:

1. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР // ВВР України. – 1998. – № 27-28. – С. 182.
2. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // ВВР України. – 1998. – № 27-28. – С. 181.
3. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // ВВР України. – 2007. – № 12. – С. 102.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М. : Наука, 1999. – 221 с.
5. Крюков О. І. Інформаційна безпека держави в умовах глобалізації / О. І. Крюков // Державне будівництво [Електронне фахове видання]. – 2007. – № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua>.
6. Крюков О. І. Інформаційна політика як важливий чинник функціонування держави: теоретико-методологічний аспект / О. І. Крюков // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2007. – Вип. 4 (19). – С. 309–315.
7. Клімушин П. С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві : [монографія] / П. С. Клімушин, А. О. Серенок. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2010. – 312 с.
8. Солових В. П. Політико-управлінські відносини: методологія та практика : [монографія] / В. П. Солових. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. – 164 с.
9. Тоффлер Э. Мои мысли о природе власти / Э. Тоффлер. – М. : Знание, 1992. – 321 с.
10. Шилз М. Google отстаивает право на сканирование книг / М. Шилз // Материалы BBC Russian. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/russian/international/2009/09/090904_google_books_deal.shtml.

Надійшла до редколегії 22.06.2012 р.